ГАРРІ ГАРРІСОН

ПЛЮШЕВЕ ВЕДМЕЖАТКО

Harry Harrison. Always Do What Teddy Says. 1965

Анотація

Майбутнє. Для виховання дітей з дитинства використовуються іграшки, які пояснюють, що таке добре, а що — погано, що можна і що не можна, відповідають на всі питання малюків. А якщо батьки не згодні з таким вихованням?

Маленький хлопчик спав у своєму ліжечку. Штучне місячне світло лилося в широке вікно спальні, освітлюючи блідим сяйвом безтурботне обличчя.

Однією рукою хлопчик обіймав плюшеве ведмежатко, міцно притискуючи іграшкову круглу голову з чорними очима-гудзичками до щоки. Його батько і високий чоловік з чорною бородою, безшумно і обережно рухалися по килиму спальні до ліжечка.

— Витягни ведмежа з-під руки, — прошепотів бородань, — і підсунь інше.

— Ні, він прокинеться і почне плакати, — так само тихо відповів батько Деві. —Не заважай мені, я зроблю так, як потрібно.

Обережним рухом він поклав ще одне плюшеве ведмежатко поряд з хлопчиком, і тепер дві іграшки лежали по обидві сторони ніжного обличчя. Потім батько підняв руку дитини і взяв перше ведмежа. Хлопчик заворушився, але не прокинувся. Він перекинувся на інший бік,

обійняв тільки що підкладену іграшку, притиснув до щоки — і через декілька секунд його дихання знову стало глибоким і розміреним. Батько дитини підніс до губ палець, бородатий чоловік кивнув на знак згоди — і обоє вийшли з дитячої кімнати нечутними кроками та беззвучно зачинили за собою двері.

— Тепер за роботу, — сказав Торренс, простягаючи руку за плюшевим ведмежатком.

Його тонкі червоні губи різко виділялися на тлі бороди. Ведмежатко ворухнулося у нього в руках, намагаючись вирватися, і темні очиці-гудзички зазиркали з боку в бік.

— Хочу назад до Деві, — вимовило плюшеве ведмежатко тоненьким голосочком.

— Віддай його мені, — сказав батько хлопчика. — Воно знає мене і не капризуватиме.

Батька звали Н'юмен, і він, як і Торренс, був доктором політології.

Нині обидва доктори опинилися без роботи — уряд, незважаючи на їхні очевидні заслуги і наукові досягнення, не бажав приймати їх на службу. У цьому вчені були схожі один на одного; зовні ж вони зовсім відрізнялися. Торренс був невисоким, щільним і схожим на ведмедя, хоч і маленького.

Він увесь заріс чорним волоссям — пишна борода, що від вух спадала на груди, кисті рук, вкриті рослинністю, що повзла з-під рукавів сорочки.

Торренс був брюнетом, а Н'юмен — блондином; перший — низенький і щільний, другий — високий і худий. Н'юмен сутулився — характерна риса ученого, який звик працювати протягом багатьох годин за

письмовим столом, — і вже почав лисіти, тонке волосся, що лишилося, кучерявилося золотавими вихрами, що нагадували кучерики хлопчика, який спав зараз у своєму ліжечку на другому поверсі.

Він узяв іграшкового ведмедика з рук Торренса і пішов до дверей. Там, в кімнаті з запнутими шторами на вікнах, їх чекав Ейгг.

— Давай швидше, — різко кинув Ейгг, коли вони увійшли до кімнати, і протягнув руку за плюшевим ведмежатком.

Ейгг завжди відрізнявся поспішністю і нестриманістю. Його широку об'ємну фігуру туго обтягував білий халат. Він не подобався Н'юмену і Торренсу, але обійтися без нього було неможливо.

— Навіщо так... – почав було Н'юмен, але Ейгг вже вихопив іграшку у батька дитини. – Йому не сподобається таке ставлення, я знаю!

— Відпустіть мене! Відпустіть мене.. — відчайдушно зойкнуло плюшеве ведмежатко.

— Це всього навсього машина, — похмуро відповів Ейгг, поклав іграшку на стіл обличчям вниз і протягнув руку за скальпелем. — Ти — доросла людина і повинен поводитися стриманіше, розумніше, стримувати свої емоції. А ти розчулився побачивши плюшевого ведмідя, згадавши, що в дитинстві у тебе був такий самий, друг і вірний супутник. Це всього лише механізм.

Швидким рухом він розсунув штучне хутро на спині плюшевого ведмежатка і доторкнувся до шва — в тільці іграшки відкрився широкий розріз.

— Відпустіть., відпустіть.. — благало ведмежатко, і лапи безпорадно сіпалися.

Торренс і Н'юмен зблідли.

— Господи..

— Емоції. Тримай себе в руках, — вимовив Ейгг і ткнув всередину розрізу викруткою.

Почулося клацання, і іграшка припинила рухатися. Ейгг почав відгвинчувати пластинку, що закривала доступ до складного механізму.

Н'юмен відвернувся і витер хусткою мокре від поту обличчя. Ейгг абсолютно правий. Треба тримати себе в руках, не піддаватися емоціям. Врешті-решт, це дійсно всього лише іграшка. Як можна втрачати контроль над собою, коли ризикуєш всім?

— Скільки часу тобі буде потрібно? — запитав він, дивлячись на годинник. Той показував рівно дев'яту вечора.

— Ми вже обговорювали це питання кілька разів, і це ніяк не може змінити стан справ.— Голос Ейгга був безпристрасним, позбавленим почуттів, — уся його увага зосередилася на механізмі всередині корпусу іграшкового ведмедика. Він вже зняв захисну пластинку і розглядав механізм через збільшувальне скло.

Я провів експерименти з трьома вкраденими плюшевими ведмежатками, фіксуючи час, витрачений на кожен етап роботи. У мої розрахунки не входить час, потрібний, щоб витягнути стрічку і вставити її назад, — для цього потрібно всього кілька хвилин. А ось на прослуховування стрічки і зміну запису на окремих ділянках піде трохи менше ніж десять годин. Мій кращий результат відрізнявся від гіршого всього на п'ятнадцять хвилин, що не має великого значення. І можна з упевненістю сказати.. А-а-а., ось вони.. — Ейгг замовк, обережно витягаючи крихітні бобіни з магнітною стрічкою, — що на усю операцію піде десять годин.

— Це занадто довго. Хлопчик зазвичай прокидається о сьомій ранку, і до цього часу треба встигнути повернути плюшеве ведмежатко на місце. Деві ні за яких обставин не повинен запідозрити, що іграшка була відсутня всю ніч.

— Відповідальність за цю частину операції лягає на тебе — вигадай щось. Я не можу поспішати і через це ризикувати зіпсувати роботу. А тепер мовчіть і не заважайте.

Обидва доктори політології сиділи і мовчки дивилися, як Ейгг вставляв бобіну в складний апарат, який був таємно зібраний в цій кімнаті. Нічого іншого їм не залишалося, оскільки вони зовсім нічого в цьому не розуміли.

— Відпустіть... — долинув з динаміка тоненький голосочок, потім почулися завади. — Відпустіть.., бззт.., ні, Деві, ти не повинен.., тату це не сподобається.., виделку потрібно тримати в лівій руці, ніж — в правій.., бззт.., тобі доведеться витерти.., хороший хлопчик, хороший хлопчик, хороший хлопчик...

Голосок шепотів і вмовляв; години минали одна за одною. Н'юмен вже кілька разів ходив на кухню за кавою, і перед світанком Торренс заснув у своєму кріслі і тут же прокинувся, винувато дивлячись на інших.

Один лише Ейгг продовжував працювати без найменших ознак втоми або напруги: його пальці рухалися точно і врівноважено, подібно до метронома. Тоненький голосочок линув з динаміка в тиші ночі, немов голос примари..

***

— Готово, — вимовив Ейгг, зашиваючи волохату тканину акуратними хірургічними стібками.

— Так швидко у тебе ще ніколи не виходило. — Н'юмен з полегшенням зітхнув. Він поглянув на екран, на якому була видна дитяча кімната. Хлопчик все ще спав — це було виразно видно в інфрачервоних променях. — Все гаразд.

Тепер ми зможемо без зусиль підмінити плюшеве ведмежатко. А зі стрічкою все гаразд?

— Так, ти ж чув. Сам ставив запитання і отримував відповіді. Я приховав всі сліди змін, і якщо ти не знаєш, де шукати, не знайдеш нічого. У іншому банк пам'яті і інструкції не відрізняються від інших таких же. Я змінив тільки одне.

— Сподіваюсь, ми ніколи не будемо змушені використати це, — прокоментував Н'юмен.

— Я навіть не підозрював, що ти такий сентиментальний.

Ейгг озирнувся і поглянув на Н'юмена. Лупа все ще стирчала у нього в оці, і збільшена в п'ять разів зіниця дивилася прямо в обличчя.

— Треба швидше покласти плюшеве ведмежатко на місце, — втрутився Торренс.

— Хлопчик тільки що поворушився.

***

Деві був хорошим хлопчиком, а коли підріс, став хорошим учнем місцевої школи. Навіть навчаючись, він не позбувся свого плюшевого друга і кожен вечір розмовляв з ним, особливо коли робив уроки.

— Скільки буде сім на сім, ведмедику? Волохата іграшка закотивши очі ляскала короткими лапами.

— Деві знає., не потрібно запитувати свого ведмедика, коли Деві знає сам.

— Знаю, звичайно, — просто хочу переконатися, що і ти знаєш.

Сім на сім буде п'ятдесят.

— Деві., правильна відповідь сорок дев'ять., тобі треба більше вчитися Деві., ведмедик дає хорошу пораду..

— А ось і обдурив тебе! — засміявся Деві. — Змусив дати вірну відповідь!

Хлопчик все легше обходив обмеження, введені в досить примітивний банк пам'яті робота, оскільки він дорослішав, а плюшевий ведмедик був розрахований на те, щоб відповідати на питання маленької дитини. Словарний запас іграшки і її світогляд були розраховані на малюків, тому що завдання плюшевих ведмежат полягало в тому, щоб навчити дитину правильно говорити, познайомити з історією, допомогти засвоїти моральні принципи, поповнити словарний запас, навчити граматиці і іншому, необхідному для проживання в людському суспільстві. Це завдання вирішувалося дуже рано, коли погляди дитини і її ставлення до життя тільки формувалися, а тому плюшеві ведмежатка говорили просто, обмежено. Проте таке виховання було дуже ефективним — діти назавжди запам'ятовували уроки, надані їм улюбленими іграшками. Врешті-решт діти переростали своїх улюбленців, і плюшевих ведмежаток викидали як непотрібних, але до цього часу робота вже була закінчена — дитячий світогляд сформований остаточно.

Коли Деві перетворився на Девіда і йому виповнилося вісімнадцять, плюшеве ведмежатко вже давно лежало за книжками на полиці. Воно було старим другом, і хоча Девід більше не мав потреби у ньому, ведмежатко все-таки залишалося другом, а від друзів не відмовляються. Втім, не можна сказати, що Девід замислювався над цією проблемою. Його плюшеве ведмежатко було усього лише ведмежатком, от і все.

Дитяча перетворилася на кабінет, ліжечко поступилося місцем звичайному ліжку, і після свого дня народження Девід складав речі, готуючись до від'їзду в університет. Він застібнув сумку і в цю мить почув дзвінок телефону.

Девід озирнувся і побачив на маленькому екрані обличчя батька.

— Девід...

— Так, тату?

— Ти не міг би зараз спуститися до бібліотеки? Є важлива справа.

Девід поглянув на екран уважніше і помітив, що вираз обличчя у батька був похмурим, наче той захворів. Серце хлопця тривожно забилося.

— Так, тато, спускаюся.

У бібліотеці, крім батька, знаходилися ще двоє — Ейгг, сидів в кріслі прямо, зі схрещеними на грудях руками, і Торренс, старий друг батька, якого Девід завжди називав "дядько Торренс", хоча той і не був родичем. Девід тихо увійшов до бібліотеки, відчуваючи, що уважні погляди стежать за кожним його кроком. Він перетнув велику кімнату і опустився у вільне крісло. Девід в усьому був схожий на батька — високий, стрункий, зі світлим волоссям, незворушний, добродушний.

— Що сталося? — запитав він.

— Нічого особливого, — відповів батько. — Нічого страшного, Деві.

Мабуть, подумав Девід, сталося щось дійсно надзвичайне — батько давно не називав його цим дитячим ім'ям.

— Втім, дещо і насправді сталося, але не зараз, а багато років тому.

— А-а, ти маєш на увазі панстентиалістів, — полегшено зітхнув Девід.

Він чув від батька про вади панстентиалізму з самого дитинства. Значить, мова знову піде про політику; а він вже майже вирішив, що сталося щось особисте.

— Так, Деві, ти, здається, теперь все знаеш про них. Когда ми розійшлися з твоєю мамою, я пообіцяв, що виховаю тебе як належить, і зробив все можливе. Ти знайомий з нашими поглядами і, я сподіваюсь, поділяєш їх.

— Звичайно, папа. Я дотримувався б цієї точки зору, як би мене не виховали. Панстентиалізм — філософія, що пригнічує вроджені нахили в людині, — викликає у мене відразу. До того ж вона назавжди зберігає за собою владу в суспільстві.

— Цілком вірно, Деві. А очолює цей недолугий рух людина на ім'я Барр. Він очолює уряд і відмовляється поступитися будь-кому своєю владою над народом. І віднині, коли операції з омолодження організму поширені, він залишиться на цій посаді ще сотню років.

— Барра треба прибрати! — різко кинув Ейгг. — Ось вже двадцять три роки він править світом і забороняє мені проводити експерименти.

Молода людина, ви уявляєте собі, що Барр зупинив мої дослідження ще до того, як ви народилися?

Девід мовчки кивнув. Про роботу доктора Ейгга в галузі біхевіористської людської ембріології він знав мало, але цього вистачало, щоб у нього виникла відраза до експериментів ученого, і в глибині душі хлопець був згоден з забороною Барра на ці дослідження.

Але панстентиалізм був чимось зовсім іншим, і Девід був згоден з батьком. Ця філософія, ядром якої була бездіяльність, лежала важким задушливим тягарем на всьому людстві.

— Я говорю не лише від свого імені, — продовжував Н'юмен. Його обличчя було блідим і якимісь спотвореним. — Цієї точки зору дотримуються усі, хто виступає проти Барра і його філософії. Я не обіймав ніякої посади в уряді впродовж більше двадцяти років — і Торренс теж, — проте не сумніваюся, він погодиться, що ця обставина не має ніякого значення. Якби це пішло на користь народу, ми з радістю витримали б усе. Чи якби те, що Барр переслідує нас за наші погляди, було єдиною негативною рисою його системи, я навіть пальцем не поворухнув би, щоб зупинити його.

— Я повністю згоден з тобою, — кивнув Торренс. — Доля двох людей не має ніякого значення в порівнянні з долею народу, так само як і доля однієї людини.

— Цілком вірно! — Н'юмен схопився і почав ходити по кімнаті.

-Я б не став би нічого робити, якби лише це було основною проблемою. Звичайно, якби Барр завтра помер від серцевого нападу, усе вирішилося б само собою.

Троє літніх чоловіків не зводили пильних поглядів з Девіда. Він не розумів, що відбувається, але відчував, що вони чекають відповіді.

— Так, вцілому, я згоден з вами. Тромб в кровоносній судині був би дуже корисний для всього світу. Мертвий Барр прине набагато більше користі людству, ніж живий.

Тиша затягнулася і стала напруженною. Нарешті її порушив сухий механічний голос Ейгга:

— Тобто, ми усі дотримуємося єдиної точки зору — смерть Барра принесе колосальну користь. В цьому випадку, Девід, ти повинен погодитися з нами, що було б непогано, вбити його.

— Дійсно хороша ідея, — вимовив Девід, не розуміючи, до чого йде уся ця розмова. — Правда, здійснити її фізично неможливо. Пройшло, мабуть, багато століть відколи було здійснено останнє., як це називається.. "вбивство". Виховна психологія дуже давно розв'язала цю проблему. Хіба це не було відкриттям, що остаточно розділило людину і істот, що знаходяться на нижчих щаблях розвитку, доказом того, що ми можемо обговорювати думку про вбивство, проте виховання, яке ми отримали в ранньому дитинстві, робить неможливим практичне втілення такого акту? Якщо вірити підручникам, людство досягло колосального прогресу, після того, як прокляття вбивства було назавжди усунене. Послухайте, мені хотілося б знати — що тут відбувається?

— Барра можна убити, — вимовив Ейгг ледь чутно. — У світі існує людина, здатна на це.

— Хто ця людина? — запитав Девід, якимось жахливим чином вже знаючи відповідь ще до того, як його батько тремтячими губами вимовив:

— Це ти, Девід, ти..

Хлопець завмер, повернувся думками в минуле: те, що раніше було незрозумілим і турбувало його, тепер стало очевидним. Його думки з різних питань завжди трохи відрізнялася від точки зору друзів — скажімо, коли один з роторів вертольота випадково вбив білку.

Незначні, але турбуючі дрібниці, які не давали заснути до глибокої ночі, коли весь будинок вже давно спав.

"Так, це правда, — зрозумів Девід, анітрохи не сумніваючись в словах батька. — Цікаво, чому це ніколи не спадало мені на думку?

Така думка немов жахлива статуя, похована в грунті під ногами, — вона завжди була тут, але ніхто не бачив її, поки він не відкопав. І тепер він виразно розрізняв злісну гримасу на страшному обличчі.

— Значить, ви хочете, щоб я убив Барра? — запитав він.

— Лише ти в змозі зробити це.. Деві., ти єдиний, і це необхідно.

Усі ці роки я сподівався, що такий крок не знадобиться, що твоя унікальна здатність, не буде використана. Але Барр продовжує жити. Заради усіх нас він повинен померти.

— Я не розумію тільки одного, — сказав Девід, встаючи і дивлячись у вікно на знайомі дерева і шосе вдалині під прозорим скляним дахом. — Яким чином було змінено моє виховання? Чому я не помітив змін в процесі того, що було нормальним шляхом розвитку?

— Ми скористалися твоїм плюшевим ведмежатком, — пояснив Ейгг. — Про це не прийнято говорити, але несприйняття акту позбавлення іншої людини життя вводиться у свідомість дитини упродовж її перших років за допомогою магнітних стрічок в іграшці, що знаходиться у кожного хлопчика або дівчинки. Пізніше виховання усього лише закріплює відпрацьований рефлекс, який не діє без первинного етапу.

— Значить, моє плюшеве ведмежатко...

— Я змінив його банк пам'яті лише в цьому питанні. У усьому іншому твоє виховання нічим не відрізнялося від виховання інших дітей..

— Тепер мені усе зрозуміло, доктор — В голосі Девіда відчувався метал, якого не було раніше. — Як я зможу убити Барра?

— Ось цим. — Ейгг дістав з ящика столу пакет і обережно розгорнув його.

— Це старовинна примітивна зброя, яку я взяв у музеї. Я відремонтував її і зарядив метальними пристроями — їх називають патронами. — Ейгг тримав в руці чорний, матовий блискучий пістолет. — Він діє автоматично. Коли натискають на цей виступ — спусковий гачок, — в патроні починається хімічна реакція, в результаті якої з переднього отвору пістолета вилітає предмет зі свинцю з мідною оболонкою, званий кулею.

Вона рухається вздовж уявної лінії, що проходить через ці два виступи у верхній частині пістолета. Зрозуміло, під впливом сили тяжіння куля поступово опускається, але на мінімальній відстані — кілька метрів — це можна не брати до уваги. — Він поклав пістолет на стіл.

Девід повільно протягнув руку і узяв пістолет. Він напрочуд зручно ліг в руку, наче був створений саме для неї. Девід підняв пістолет, прицілився і, коли передній виступ опинився в центрі виїмки в задній частині пістолета, натиснув на спусковий гачок. Пролунав оглушливий гуркіт, і пістолет підстрибнув в його руці. Куля вдарила Ейгга в груди, прямо туди, де знаходиться серце, причому з такою силою, що і чоловік, і стілець, на якому він сидів, перекинулися на підлогу.

— Девід! Що ти робиш? — почувся переляканий крик батька.

Хлопець відвернувся від мертвого тіла, що простяглося на підлозі, і подивився на батька байдужим поглядом.

— Невже ти не розумієш, тату? Барр зі своїми панстентиалістами душать свободу в світі, безліч людей страждає від цього; відбувається безліч такого, що всі ми вважаємо не правильним. Але хіба ти не розумієш різниці? Ти сам сказав, що після смерті Барра становище зміниться. Життя знову буде розвиватися. Як же можливо порівняти злочин Барра зі злочином тих, хто знову відтворив ось це?

Не встиг Н'юмен усвідомити увесь сенс слів сина і зрозуміти, що на нього чекає, як той швидко вистрілив в батька. Торренс закричав і кинувся до виходу, намагаючись відімкнути двері. Тремтячі від жаху пальці не слухалися. Девід вистрілив в нього, але Торренс був далеко, і тому куля лише поранила його в спину.

Нещасний впав. Девід підійшов до нього і, не звертаючи уваги на стогони і благання про пощаду, прицілився і точним пострілом рознісйому череп.

Пістолет раптом здався Девіду дуже важким, і хлопець відчув якусь дивну втому. Ліфт підняв його на другий поверх. Девід увійшов до кабінету і, вставши на стілець, дістав з верхньої полиці з-за книг плюшеве ведмежатко.

Маленька пухнаста іграшка сиділа посеред широкого ліжка, махала короткими лапами і дивилася на Девіда чорними очицями-гудзиками.

— Ведмежатко, — звернувся до нього парубок, — я хочу нарвати квітів на газоні.

— Не потрібно, Деві., рвати квіти недобре., не рви квіти..

— Ведмежатко, зараз я розіб'ю вікно.

— Ні, Деві, бити вікна погано., не потрібно бити вікна..

— Ведмедик, я збираюся вбити людину.

Тиша, мертва тиша. Завмерли навіть лапи і очі.

Гуркіт пострілу розірвав тишу, і маса шестерень, дротів і понівеченого металу вилетіла з тільця розірваного на шматочки плюшевого ведмежатка.

— Ведмедику, о, ведмедику, чому ти не розповів мені про це? — Девід кинув на підлогу пістолет і розридався.